CZU: 351.86(478):327(477)
DOI: 10.5281/zenodo.6837240

SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

Angela COLAȚCHI
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative
doctor, conferențiar universitar
e-mail: colatchi@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-5692-872X

Loredana PETREA
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova / Institutul Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei"
masterandă
e-mail: loredanapetrea18@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0075-0242

Nicolae MIHAILOV
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova / Institutul Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei"
masterand
e-mail: nicolae.mihailov@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3068-4656

The strategy is a medium-term political and legal act that allows the Government to adapt, in the light of internal and external developments, the national security policy, to identify the specific segments of the national security system that need to be reformed and to determine a realistic plan. implementation of reforms. The strategy takes into account the comprehensive approach to national security, its multidimensional and interdependent character, determined by the state of affairs in the political, military and public order fields in the country, as well as the economic, social, ecological, energy, etc. situation.

With the start of the war in Ukraine, many concerns have arisen in the Western press about the Republic of Moldova and whether that concern would be part of Putin's next move. In this context, the war brings into question two of the main challenges for our country: dependence on Russian gas and the Transnistrian separatist region, supported by the Russian Federation.

The state of war between these two states involved influences in all respects, both psychologically, socially and economically, and is also a security threat to our country.

Keywords: *strategy, security, neutrality, war, vulnerability, gas.*

Strategia securității naționale reprezintă un concept complex care definește ansamblul acțiunilor ce necesită a fi întreprinse de către autoritățile competente ale Republicii Moldova, în vederea stabilirii unui mediu unde cetățenii noștri ar putea trăi în securitate și prosperitate.

Republica Moldova este un stat european cu legături istorice adânci cu acest continent. În același timp, evenimentele care au avut loc de-a lungul anilor au determinat parcursul statului nostru și au făcut din Republica Moldova o țară diferită din punct de vedere cultural și etnic. Prin

conlucrare și împărtășire de scopuri comune, putem atinge un nivel satisfăcător de securitate și prosperitate pentru toată populația țării. Această strategie recunoaște provocările-cheie pe care trebuie să le depășească pentru a asigura securitatea.

Spre deosebire de timpurile când securitatea statului nostru se baza pe puterea militară, astăzi securitatea națională se bazează pe o temă centrală care este compusă din valorile statului de drept, buna guvernare și instituțiile puternice care există pentru a servi poporul, nu un grup select. Trebuie să urmăm această direcție cu o precizie fără de compromis. În caz contrar, vom trăi într-un mediu de insecuritate de care beneficiază minoritatea în defavoarea majorității. Realizarea prezentei Strategii, va cere să schimbăm practicile negative care sunt aplicate de decenii. Aceste modificări nu alcătuiesc doar o stringență critică, dar își găsesc baza morală și legală în principiile democratice ale Constituției Republicii Moldova. Ele sunt necesare poporului și țării noastre. Trebuie să devenim un stat al poporului, guvernat de popor și pentru popor. Nu pot exista compromise în calea realizării acestor cerințe [2].

În linii generale Strategia securității naționale are drept scop orientarea instituțiilor statului asupra modalității de realizare a funcțiilor lor potrivit Constituției Republicii Moldova. Strategia se focusează asupra fortificării securității naționale prin menținerea stabilității și continuității statului, asigurând justiția, progresul social și elementele esențiale ale siguranței și bunăstării cetățenilor.

Scopul Strategiei este de a ghida Republica Moldova și organele sale de stat într-o direcție consecventă pentru ca acestea să poată acționa la cele mai înalte niveluri de eficiență. Republica Moldova a ajuns într-un punct critic în dezvoltarea sa ca stat modern, resimțindu-se necesitatea stringentă de a întreprindere anumite acțiuni drastice în stabilirea unui stat de drept eficient și a unei bune guvernări. Această Strategie va configura și impulsiona aceste acțiuni [2].

Republica Moldova este un stat european suveran, care respectă principiile democrației și trebuie să își realizeze rolul în mediul de securitate european pentru asigurarea realizării intereselor sale naționale. Această Strategie urmează principiile, valorile generale, obiectivele și liniile directorii de bază stabilite de Constituția Republicii Moldova. Conceptul strategic identifică drept primordială responsabilitatea colectivă pentru securitatea și apărarea noastră. În calitate de membri ai comunității internaționale, e necesar să colaborăm strâns cu partenerii ale căror interese se aliniază cu ale noastre.

Trebuie, de asemenea, să ne asumăm faptul că poziția de membru al comunității internaționale semnifică adoptarea și aplicarea normelor dreptului internațional. În vederea apărării națiunii noastre, e necesar să fie stabilite capabilitățile de a reacționa la orice amenințare la adresa intereselor naționale. Orice pericol, fie de ordin intern sau extern, este amplificat de vulnerabilitățile interne care limitează capabilitățile statului de reacție.

În continuarea acestui concept, trebuie să recunoaștem că provocările interne reprezentau cea mai mare amenințare la adresa securității naționale. Or, Strategia adoptă o orientare strategică ce acordă prioritate afacerilor interne.

Odată cu începerea războiului din Ucraina, în presa occidentală au apărut multe preocupări cu privire la Republica Moldova și dacă aceste preocupări ar fi parte din următoarea mișcare a lui Putin. În acest context, războiul aduce în discuție două dintre principalele provocări pentru țara noastră: dependența de gazul rusesc și regiunea separatistă transnistreană, susținută de Federația Rusă [3].

Regiunea separatistă, localizată la est de Nistru și la hotar cu Ucraina, are propria sa monedă, capitală, folosește limba rusă în calitate de limbă oficială și a dezvoltat legături politice și economice cu Rusia. De asemenea, regiunea unde autoritățile moldovenești nu dețin controlul teritorial găzduiește aproximativ 1.500 de soldați ruși, cunoscuți drept „pacificatori”, iar la Cobasna se află cel mai mare depozit de muniții din Europa de Est. Având în vedere că proiectul Novorossiya a președintelui Putin include Donețk, Luhansk, Harkov, Dnepropetrovsk, Zaporizhia, Herson, Mikolaiv și Odesa, acesta ar fi interesat să facă legătura între regiunea Donbas și regiunea transnistreană prin Herson, Mykolayiv și Odesa.

Amintim că principalul aliat militar şi politic al Transnistriei este considerată de drept Federaţia Rusă. În Transnistria staţionează trupe ruseşti – forţele de menţinere a păcii şi Grupul Operativ al Forţelor Armate ruse. Este vorba, mai simplu, de fosta Armată generală a 14-a, care se află pe pământ transnistrean de pe timpurile sovietice. Rusia nu dispune de prea mulţi aliaţi în Europa de astăzi, iată de ce, în ciuda statutului său nerecunoscut, Transnistria este valoroasă pentru Moscova. Între Rusia şi Transnistria au fost şi rămân încă divergenţe în diverse subiecte, totuşi, în majoritatea cazurilor, şi la negocieri, şi în cadrul Comisiei Unificate de Control, ba chiar şi în alte structuri Moscova susţine în mare parte Tiraspolul. Atunci când se fac afirmaţii despre orientarea pro-rusească a politicii Transnistriei, acestea au o explicaţie din punct de vedere logic, şi nu doar din punctul de vedere al mentalităţii: ostaşii ruşi protejează regiunea, iar gazul rusesc care este furnizat fără întrerupere în aceşti 18 ani asigură funcţionarea industriei noastre, este baza piramidei noastre economice [4].

Este necesar de remarcat că pentru regiunea transnistriană este importantă de asemenea şi Ucraina. Această ţară are o frontieră comună cu noi şi ne asigură spatele. În plus, suntem deschişi pentru mărfurile ucrainene. Intraţi în orice magazin alimentar şi veţi vedea acolo, în primul rând, nu produse moldoveneşti şi adesea nici chiar produse transnistrene, ci anume produse ucrainene. Sunt aici şi diverse băuturi, şi produse lactate, şi bomboane şi alte articole delicioase, haine şi încălțăminte, adică necesarul pentru fiecare. Mai este ştiut bine faptul că preţurile pentru acestea produse sunt mult mai mici decât pe piaţa Republicii Moldova, astfel întreprinzătorii care activează pe teritoriul transnistriei operează în ultimii anii cu vînzări cu livrare în celelalte localităţi ale Moldovei. Cu toate acestea, ori în circumstanţele războiului care are loc pe teritoriul Ucrainei este afectată în proporţii mari activitatatea atît a business-ului mic cît şi mare de pe teritoriul Transnistriei. Plus la toate, faptul că Rusia influenţează în mare parte activităţile economice, politice, militare de pe teritoriul Transnistriei se crează o situaţie de nesiguranţă îngrijorare a Ucrainei în raport cu spaţiul transnistrian. În acest context, Republica Moldova se găseşte într-o situaţie de alertă faţă mişcările parţii ruse, ucrainene şi a evenimentelor ce se desfăşoară pe teritoriul Transnistriei.

În timpul războiului din anul 1992, Ucraina a adăpostit în câteva zile la hotarul dintre lunile iunie şi iulie până la 100 mii de refugiaţi din Transnistria, le-a oferit alimente şi condiţii de viaţă. În anul 2022, potrivit datelor oferite de așa-numitul minister de Interne, în prezent, în regiunea transnistreană se înregistrează un număr de peste 23.000 de ucraineni. În centrele de refugiaţi din Transnistria sunt cazate 1.581 de persoane. Totodată, în punctele de reşedinţe temporare se află 439 de refugiaţi, dintre care 18 sunt copii. Însă, prin R. Moldova au trecut deja peste 360.000 de refugiaţi, rămânând în ţară în jur de 102.000, dintre care circa 49.000 de copii.

În ceea ce priveşte a doua vulnerabilitate, şi anume dependenţa de gazul rusesc, menționăm că Moldova este una din numeroasele ţări europene, dependente în mare măsură sau integral de importul de gaze naturale şi cu un nivel redus sau lipsă de flexibilitate la gaze (producere locală şi/sau depozitare subterană), dar în acelaşi timp, Moldova este una din cele cinci ţări europene, din care 2 sunt membre UE (Bulgaria şi Finlanda) şi 3 din CEn (Moldova, Bosnia & Herzegovina şi Macedonia), dependente în cea mai mare măsură de o singură sursă (Rusia) şi rută de aprovizionare cu gaze naturale.

La fel, în Europa de Est, aprovizionarea cu energie este o problemă delicată şi geopolitică: cel mai mare furnizor de gaze din regiune, Federaţia Rusă, joacă un rol cheie şi exploatează dependenţe şi face presiuni asupra ţărilor în adaptarea politicilor favorabile Kremlinului.

Ne amintim că anul trecut, în octombrie 2021, guvernul Republicii Moldova a fost nevoit să declare stare de urgenţă după ce anul acesta expirase un contract de gaz cu compania rusă de gaze Gazprom şi un nou contract oferit de Gazprom includea o creştere de trei ori a preţului, deoarece Moldova nu dorea să-şi slăbească legăturile cu Uniunea Europeană. Guvernul Republicii Moldova nu a putut plăti acest preţ, iar acordul negociat, pentru care Republica Moldova a primit un angajament de 60 de milioane de euro în ajutor de la UE, dezvăluie cea mai mare vulnerabilitate a Moldovei – poziţia mai puternică a Rusiei faţă de Moldova în acest sens.

Deci, pentru Moldova, securitatea energetică este unul dintre ingredientele principale pentru securitatea națională. Cu cât Moldova se va conecta mai devreme la alți furnizori de gaze și energie electrică, cu atât va avea mai multă pârghie în negocierile pe subiectul transnistrean, bineînțeles dacă va mai rămâne actual în contextual avansării invaziei ruse pe teritoriul Ucrainei. Pe de altă parte, în opinia mai multor experți, în comparație cu Ucraina țara noastră nu are o importanță semnificativă pentru Rusia, nici din punct de vedere geopolitic, nici din punct de vedere al resurselor pe care le deține. În timp ce Moscova a recunoscut independența regiunilor separatiste, autoproclamata Republică Populară Donețk și Republica Populară Lugansk din estul Ucrainei, nu a făcut-o în cazul Transnistriei. Acest război este un mare prilej pentru așa-zisele structuri transnistrene să ceară recunoașterea statutului lor de la Moscova.

Având în vedere constrângerile internaționale fără precedent pe care o simte acum Rusia și pentru că războiul din Ucraina durează mai mult decât se aștepta; observăm un interes relativ scăzut al Moscovei pentru Transnistria decât cel manifestat în 2014, unde mulți erau îngrijorați că Transnistria va fi următoarea după Crimeea și Donbas.

Evident este faptul că situația din Moldova depinde de rezultatul războiului din Ucraina. Având în vedere agresiunea militară rusă în Ucraina, alertele de securitate sunt ridicate pentru populația moldovenească. Pentru moment, pare a fi că doar obținerea rapidă a statutului de candidat la UE ar putea oferi anumite garanții de securitate pentru Moldova.

Și aici evidențiem efortul Republicii Moldova de îndeplinire a angajamentelor asumate în contextual planului de asociere. Mai mult, în regim alert Moldova a îndeplinit chestionarul Comisiei Europene cu privire la cererea de aderare la Uniunea Europeană. Astfel, completarea de către Republica Moldova a chestionarului din partea Comisiei Europene este un pas important în procesul de integrare europeană a țării noastre, iar cererea de aderare care a fost transmisă pe 4 martie poate fi privită și din perspectiva unei noi abordări a UE față de țările de Parteneriatul Estic.

Astfel, Într-o rezoluție adoptată la 4 mai 2022, Parlamentul European a salutat cererea Republicii Moldova de aderare la UE, afirmând că țara se află pe calea cea bună în ceea ce privește adoptarea reformelor esențiale.

Textul afirmă că Republica Moldova a fost afectată în mod disproporționat de războiul rusesc din Ucraina vecină. Acest lucru se datorează în principal sosirii a peste 450.000 de refugiați ucraineni de la începutul invaziei – dintre care aproape 100.000 rămân în Republica Moldova – dar și din cauza diminuării schimburilor comerciale și a creșterii prețurilor la energie și transport.

În acest scop, eurodeputații au solicitat UE să ofere mai mult sprijin țării, și anume prin intermediul unei noi asistențe macrofinanciare, al unor măsuri suplimentare de liberalizare a transporturilor și a comerțului și al unui sprijin continuu pentru gestionarea refugiaților și în scopuri umanitare.

În contextul războiului Rusiei împotriva Ucrainei, Parlamentul a salutat cererea oficială a Republicii Moldova de aderare la UE depusă pe 3 martie 2022 și afirmă că UE ar trebui să îi acorde statutul de țară candidată, în conformitate cu articolul 49 din TUE și „pe baza meritelor". Între timp, Uniunea Europeană și Republica Moldova a trebuit să își continue eforturile de integrare a țării pe piața unică a UE și de consolidare a cooperării sectoriale.

Eurodeputații au solicitat Comisiei Europene să finalizeze rapid evaluarea cererii și să ofere Republicii Moldova asistență deplină pe durata acestui proces. Aceștia au afirmat că, fără a anticipa conținutului avizului Comisiei, autoritățile moldovene se află, fără îndoială, pe calea cea bună prin adoptarea unor reforme-cheie, în special în ceea ce privește democrația, statul de drept și drepturile omului.

Rezoluția își exprimă, de asemenea, profunda îngrijorare cu privire la evoluțiile recente de pe teritoriul regiunii Transnistria, care a înregistrat o serie de „incidente de securitate" în luna aprilie, considerate de eurodeputați drept acte provocatoare periculoase într-o situație de securitate extrem de volatilă. Aceștia reiterează, de asemenea, sprijinul Parlamentului pentru o „soluționare politică cuprinzătoare, pașnică și durabilă a conflictului transnistrean", și anume

bazată pe suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în cadrul frontierelor sale recunoscute la nivel internațional, precum și pe retragerea forțelor ruseşti staționate acolo.

Parlamentul subliniază că este inacceptabil ca Rusia să folosească aprovizionarea cu gaze ca armă pentru a exercita presiuni politice asupra Republicii Moldova, pentru a influența traiectoria politică și orientarea geopolitică a țării, în special după recenta instalare a guvernului pro-vest al țării. Deputații solicită Comisiei și țărilor UE să sprijine Moldova în asigurarea independenței sale energetice, a conectivității, a diversificării și a eficienței sale energetice, precum și în accelerarea dezvoltării surselor regenerabile de energie [5].

Războiul ruso-ucrainean continua în condițiile când planul Putin al unui război fulger a eșuat. Ucraina a ales să nu fie o țintă ușoară pentru armata rusă. Strategia de anulare în primele zile ale invaziei ruse a centrelor de comandă ucrainene, distrugerea aviației și apărării anti-aeriene, ocuparea rapidă a marilor orașe și, în final, înlocuirea conducerii țării cu una loială Kremlinului, a fost dată peste cap de eroismul ucrainenilor. Armata rusă, atât de mult elogiată de propaganda oficială a Moscovei, în realitate nu face față unui război al tehnologiilor militare avansate, are un moral scăzut și este bună doar pentru bombardamentul distrugător al cartierelor de locuit din orașele ucrainene, acțiuni pasibile de a fi catalogate ca crime de război.

Blitzkriegul rus în Ucraina s-a prefăcut într-un război de uzură. Însă aceasta nu înseamnă că Putin este hotărât să cedeze, iar complicațiile tot mai mari ale invaziei, după părerea mai multor experți, îl fac și mai neașteptat în reacțiile sale. Dimpotrivă, liderul rus cu o putere politică autocrată, nu mai poate da înapoi, așa că, pe măsură ce războiul devine mai dificil și pierderile cresc, el este tot mai presat să arate realizări reale în fața opiniei publice din Rusia. În războiul din Ucraina la mezat este scos destinul politic al lui Putin. Deci, orice scenariu de pacificare a Ucrainei cu siguranță va fi unul extrem de complicat, toate detaliile căruia sunt imposibil de anticipat la ora actuală.

La moment toată lumea se consumă în predicții despre capacitatea Ucrainei de a riposta invaziei ruse în timp, precum și despre capacitatea armatei ruse de a susține un război de durată la cote majore. Între timp, costul pe care îl plătește Ucraina este enorm. Multe orașe ucrainene devin ruine. Victimele războiului se cifrează la zeci de mii, iar numărul refugiaților la milioane. În mod obiectiv situația în Ucraina evoluează spre soluția păcii. Însă problema constă în cât timp și în ce condiții va fi încheiată pacea. Tot mai mult în rândul experților occidentali se conturează părerea că atacul ordonat asupra Ucrainei a zdruncinat din temelii vechea ordine mondială și asistăm la începutul unui nou Război Rece. Nimeni nu riscă să formuleze o ipoteză definită asupra cum va arăta Europa în viitor. Există prea multe variabile. În primul rând, depinde de ce se va întâmpla în Ucraina. Pentru Republica Moldova este vital dacă Ucraina va păstra controlul asupra Odesei, excluzând în acest fel joncțiunea armatei ruse cu Transnistria [5].

În raport cu agresiunea militară rusă asupra Ucrainei, Chișinăul oficial a ocupat o poziție de susținere a integrității teritoriale a statului vecin. În același timp, atitudinea Chișinăului în această perioadă s-a manifestat printr-o prudență excesivă de a nu irita Moscova și a nu oferi motive pentru escaladarea pericolului militar din Transnistria. Prin aceasta se explică neaderarea Republicii Moldova la programul internațional de sancțiuni împotriva Moscovei, fapt ce a deranjat Kievul. De aici, în perspectiva soluției de pace în Ucraina, poziția politică și diplomatică a Chișinăului se arată a fi ambiguă, fără doza necesară de implicare.

Chișinăul se declară îngrijorat în legătură cu tensiunile de la granița ucraineano-rusă și susține că o eventuală escaladare ar fi dramatică pentru Moldova. Expertul militar ucrainean Mykhailo Samus susține că, în cazul unei invazii asupra Ucrainei, Rusia va folosi inclusiv propriile trupe dislocate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, unde s-ar afla un număr foarte mare de angajaţi ai serviciilor secrete ruse. Mykhailo Samus crede că Rusia îşi va folosi forţele militare şi serviciile secrete din regiunea transnistreană în special pentru atacuri asupra regiunii Odessa. „Sunt sigur că ei (militarii ruşi din regiunea transnistreană – n.red.) vor fi folosiți în special în orașele mari, pentru a crea haos, pentru a distruge infrastructura de bază și pentru a crea panică în Odessa și în regiunile din apropiere”, a precizat expertul militar ucrainean, într-un interviu apărut în presa de la Chișinău.

În contextul tensiunilor din regiune, președintele moldovean, Maia Sandu, a reamintit că prezența trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova este în contradicție cu Legea Supremă și cu prevederea de neutralitate a Republicii Moldova și a reiterat că autoritățile de la Chișinău vor continua să ceară cu insistență Rusiei retragerea acestora.

Nu în ultimul rând, este de apreciat că autoritățile Republicii Moldova au condamnat din prima zi invazia rusă asupra Ucrainei și au deschis țara pentru sute de mii de ucraineni care au fugit din calea rachetelor lansate de armata de ocupație a Rusiei. Totuși, Chișinăul nu s-a alăturat sancțiunilor internaționale împotriva Rusiei deși aceasta i-a atras critici și acuzații în plan intern și extern că ar finanța (prin achiziții de gaze, de exemplu), involuntar, războiul rus.

Argumentul ezitării invocat de Maia Sandu este că „Moldova are multiple vulnerabilități, atât în planul securității, cât și economic" și că aderarea la pachetul de sancțiuni internaționale împotriva Rusiei ar funcționa contra Moldovei: „Sigur că trebuie să facem totul ca acest război să se oprească, dar sunt anumite lucruri pe care suntem obligați să le asigurăm cetățenilor noștri. Să lăsăm țara fără resurse energetice, să vedem aici o destabilizare a situației, nu ar ajuta pe nimeni, nici Republica Moldova, nici Ucraina și nici partenerii din Occident", a explicat președinta Republicii Moldova.

Totuși, cu excepția resurselor energetice (gazul rusesc tranzitează Ucraina), operațiunile de import-export între Moldova și Rusia, dar și cu Belarus sunt oricum blocate din cauza războiului din Ucraina. Și asta pentru că transportul de mărfuri prin Ucraina spre Rusia și Belarus a încetat din motive de securitate. Moldova încearcă să se reorienteze rapid spre alți furnizori, pentru a acoperi deficitul de aproape 20% apărut la unele mărfuri importate din Est prin Ucraina.

De asemenea, războiul din Ucraina a dat peste cap evoluțiile economice din țară, întrucât volumul investițiilor s-a redus drastic.

În contextul celor expuse supra, în circumstanțele războiului și a vulnerabilităților Republicii Moldova remarcăm că lupta pe care o are acum țara noastră și anume cea de păstrare a neutralității teritoriale pe de o parte, a acordării sprijinului necesar Ucrainei prin asigurarea tranzitului cetățenilor ucraineni sau a oferirii cazării celor care vor sa ramână pe teritoriul Republicii Moldova, și pe de altă parte a menținerii relațiilor de colaborarea cu Rusia în vederea furnizării de către acestea a necesarului de gaze, este una deloc ușoară, iar autoritățile de la Chișinău întreprind toate măsurile necesare.

Neutralitatea rămâne un concept-cheie, consacrat de principalele documente ce vizează sistemul de securitate al Republicii Moldova. Just e faptul că neutralitatea, și în momentul când este recunoscută oficial, nu poate ţine loc de soluţie de securitate, pentru că respectarea ei depinde de nevoia directă a unui sau altui actor major. Însă renunţarea la acest concept necesită şi mai multe costuri decât păstrarea ei. În fond, criza din Ucraina a impus în regiune logica „minimizării costurilor", excluzând-o pe cea a „maximizării beneficiilor". Respectiv, drept opţiuni de securitate, urmează să fie alese acele orientări strategice, care nu conduc la agravarea situaţiei.

BIBLIOGRAFIE

1. Hotărâre cu privire la aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului pentru aprobarea Strategiei naţionale de apărare şi a Planului de acţiuni privind implementarea acesteia în anii 2017-2021 .
https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr18_109.pdf
2. Proiectul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova. https://www.presedinte.md/app/webroot/proiecte/SSN16.pdf (accesat la 12.04.2022).

3. Moldova în contextul războiului din Ucraina. Două vulnerabilități ale țării noastre pentru ce își face griji presa internaţională. https://agora.md/stiri/99870/opinie-moldova-in-contextul-razboiului-din-ucraina-doua-vulnerabilitati-ale-tarii-noastre-pentru-ce-isi-face-griji-presa-internationala (accesat la 12.04.2022).
4. Moldova–Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Procesul de negocieri, Chisinau, 2009.
https://patrir.ro/wp-content/uploads/2019/03/Moldova-Transdnistria-Working-Together-for-a-Prosperous-Future-Negotiation-Process-eBook-romanian.pdf (accesat la 12.04.2022).
5 PE: UE trebuie să acorde Republicii Moldova statutul de țară candidată la aderare.
https://www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/20220429IPR28232/pe-ue-trebuie-sa-acorde-republicii-moldova-statutul-de-tara-candidata
6. Republica Moldova în perspectiva pacificării Ucrainei. Op-Ed de Anatol Țăranu Citeşte mai mult: https://www.ipn.md/ro/republica-moldova-in-perspectiva-pacificarii-ucrainei-op-ed-de-7978_1088563.html#ixzz7YiQSTqTp (accesat la 12.04.2022). https://www.ipn.md/ro/republica-moldova-in-perspectiva-pacificarii-ucrainei-op-ed-de-7978_1088563.html
7. HOTĂRÂRE Nr. HP134/2018 din 19.07.2018 pentru aprobarea Strategiei naționale de apărare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2018–2022 Publicat la 03.08.2018 în MONITORUL OFICIAL Nr. 285-294 art. 441.
8. SACA, V. Rolul securității naționale în asigurarea interesului național. Conferința științifico-practică națională „Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislaţie şi practică” Chişinău, 8 septembrie 2020.
9. Ce înseamnă războiul din Ucraina pentru Republica Moldova: între riscul de a deveni următoarea țintă a Rusiei și șansa de a se orienta definitiv către Occident
https://www.veridica.ro/ro/analize/ce-inseamna-razboiul-din-ucraina-pentru-republica-moldova-intre-riscul-de-a-deveni-urmatoarea-tinta-a-rusiei-si-sansa-de-a-se-orienta-definitiv-catre-occident (accesat la 01.05.2022).
10. Strategia de Securitate a UE https://www.academia.edu/4037623/Strategia_de_securitate_a_UE (accesat la 11.05.2022).